

Lannert Judit – Szekszárdi Júlia

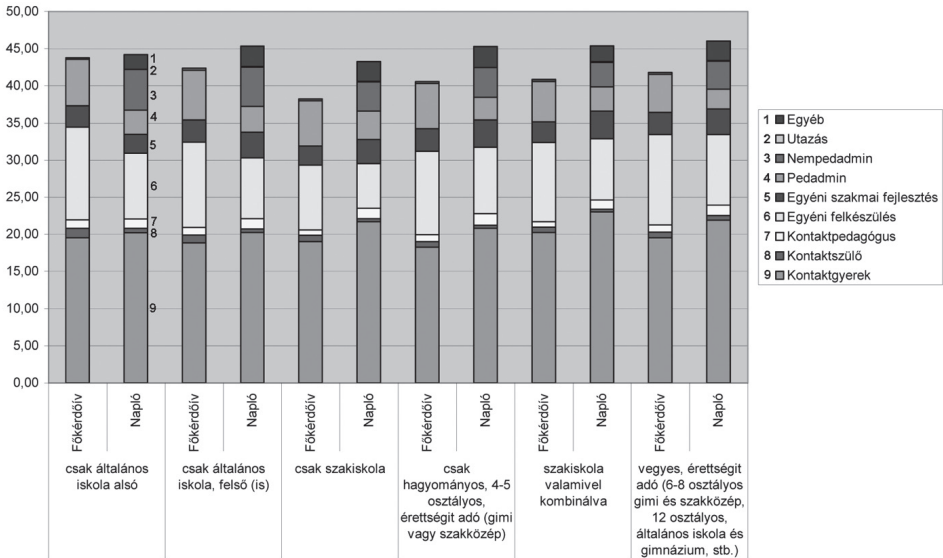
oktatáskutató, T-Tudok Tudásmenedzsment és Oktatáskutató Központ Zrt.
ny. egyetemi docens, az Osztályfőnökök Országos Szakmai Egyesületének elnöke

Miért nem érti egymást szülő és pedagógus?

Tanulmányunkban a szülők és pedagógusok közötti kommunikáció gyakoriságáról és minőségéről lesz szó. Ideális esetben a két fél egymás partnere abban, hogy a gyermek minél boldogabb és sikeresebb felnőtté váljon. S bár a célban egyetértenek, az odavezető eszközökben már gyakran nincs egyetértés. A szülők és gyerekek beleszólási jogai a rendszerváltás után egy időre kiszélesedtek, jelenleg viszont a pedagógus szakma csökkenő presztízsét részben az ún. laikusok helyrerakásával igyekeznek növelni. De bárhogyan is szűkíti vagy szélesíti a szabályozás a szülők jogait, igazán eredményes oktatás csak ott zajlik, ahol a pedagógus és szülő tandemben támogatja a tanulók fejlődését. Ehhez pedig nélkülözhetetlen, hogy okos partneri viszonyt tudjanak egymással létesíteni. A tanulmány egy viszonylag friss online szülői felmérés mellett bemutatja az ezen a téren eddig született kutatási eredményeket és nemzetközi jó gyakorlatokat is.

A szülőkkel való kapcsolatra szánt idő

A Pedagógus2010 időmérleg-vizsgálat a pedagógusok különböző tevékenységére és az arra fordított időre két módon is rákérdezett: közvetlenül a tanár önbevallásán keresztül, valamint két héten át tartó online naplózással. A két adatforrást összehasonlítva szembetűnő, hogy a pedagógusok bizonyos tevékenységeket alul-, másokat pedig felülbecsültek. Ez minden bizonnyal nem független attól, hogy mely tevékenységeket érzik terhesnek, hiszen ezeket vagyunk általában hajlamosak túlbecsülni. A pedagógusok a naplózás alapján többet vannak a gyerekekkel és pedagógustársaikkal is, mint azt maguk gondolták, viszont a szülőkkel való kapcsolattartásuk időtartamát alaposan felülbecsülték (mint ahogy az órákra való felkészülést és az értékelést is) (1. ábra). Ennek az lehet a magyarázata, hogy ez utóbbi tevékenységeket kissé megerőltetőbbnek, fárasztóbbnak érzik, mint a gyerekekkel és a kollegákkal végzett munkát.

1. ábra. A heti munkaterhelés (munkanapok, 60 perces órában) tevékenységstuktúrája a tanított osztály típusától függően, 2010 (forrás: Lannert, 2010a)

A szülőkkal való kapcsolat hártásának tendenciája abból is kiderül, hogy ezt a feladatot leginkább a vezető látja el. A szülőkkal való kapcsolat időtartamát annál hosszabbnak érzékeli a pedagógus, minél nagyobb problémát jelent számára a munkaterhelés mértéke, illetve annak egyenetlen eloszlása. Akiknek ez utóbbiak különös gondot jelentenek, majdnem két és félszer hosszabbra becsülték a szülőkkal való kapcsolattartásuk időtartamát, mint ahogy ezt a napló alapján megállapítható konkrét számok mutatják (1. táblázat). Természetesen a szülőkkal való kapcsolattartásra szánt idő nem egyenletes, erősen függ attól is, hogy van-e az adott héten szülői értekezlet vagy fogadóóra. Ezt figyelembe véve is úgy véljük, hogy a valóság és annak képzete közötti szignifikáns különbség és ennek összefüggése a pedagógus problémaérzetével azt jelzi, hogy a szülővel való foglalkozás inkább terhet jelent számára, mint a munkáját segítő feladatot.

1. táblázat. A szülőkkal töltött idő (óra) a hét öt munkanapján a főkérdőív és a napló alapján a munkaterhelés nagyságával és eloszlásával való elégedettség függvényében, 2010

	Munkaterhelés nagysága			Munkaterhelés aránytalan eloszlása		
	Napló	Főkérdőív	N	Napló	Főkérdőív	N
Egyáltalán nem probléma 1	0,38	0,80	142	0,42	0,84	228
2	0,40	0,98	240	0,46	0,91	366
3	0,48	0,86	594	0,53	0,87	677
4	0,57	0,90	674	0,49	0,96	558
Nagyon nagy probléma 5	0,45	1,04	603	0,45	1,07	410
Összesen	0,48	0,93	2253	0,48	0,93	2239

Forrás: Lannert, 2010a

Az iskola feladatai a közvélemény és a pedagógusok szerint

Az iskola feladatait illetően számos kérdésben hasonlóan a pedagógusok felfogása és a közvélemény, egyes területeken azonban jelentős különbségek mutatkoznak.¹ Az OKI, OFI, majd a TÁRKI által végzett oktatásügyi közvéleménykutatások adatai alapján azt mondhatjuk, hogy a szülők és pedagógusok általában egyetértenek abban, hogy a szülőnek joga van megválasztani az iskolát a gyereke számára, valamint hogy az iskolának az étkezést és a napközi ellátást is biztosítania kell.

Viszonylag magas a felnőtt lakosság (55 százalék) és a pedagógusok közt (63 százalék) azoknak az aránya, akik szerint nagyobb feyelemre van szükség az iskolában. Ez összecseng azzal a ténnyel, hogy sem a lakosság egésze, sem a pedagógusok nem tartják az iskola fontos feladatának a versenyszellem erősítését, a fogyasztói tudatosság növelését, a szexuális nevelést, a politikai-állampolgári nevelést és a játékot (Lannert, 2012). Konszenzus van tehát abban, hogy az iskolának szigorú, komoly, a tanulásra fókuszáló helynek kell lennie. Zárójelben megjegyezzük, hogy a PISA vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a gyerekek éppen játékos, kreatív és motiváló környezetben tudnak jobban tanulni, azaz úgy tűnik, a felnőttvilág szigorú iskolaképe nem segíti az iskola eredményességének javulását.

Szignifikáns eltérés mutatkozik azonban néhány lényeges kérdésben. A lakosság többsége (68 százalék) szerint az iskolának elsősorban szakmához kell juttatnia a tanulókat, míg a pedagógusok nagy része (bár nem a többsége: 41 százalék) véli úgy, hogy minél nagyobb műveltséghez kell juttatni a gyerekeket. 1990-hez képest itt érzékelt a legnagyobb elmozdulást a lakossági attitűdökben.

Elgondolkodtató jelenség, hogy bár a szülő jogát a szabad iskolaválasztáshoz senki nem kérdőjelezi meg, az oktatási kérdésekben kevésbé adnának nekik beleszólási jogot. Különösen igaz ez a pedagógusokra: a lakossághoz képest jóval kisebb arányban (15 és 30 százalék) gondolják, hogy a szülőknek is lehetőséget kell adni arra, hogy beleszólhassanak az oktatás tartalmának kialakításába (2. táblázat).

2. táblázat. Az oktatással kapcsolatos attitűdök változásai (az adott állítással egyetértők %-a) 1990–2012 között (lakosság) 2012-ben (pedagógus)

Állítás	1990	1995	1999	2002	2005	2009	2012	2012 peda- gógus
1. A szülőnek joga van arra, hogy a gyereket abba az iskolába írassa be, amelyiket a legjobbnak tartja.	67,3	89,2	82,8	84,4	74,5	76,2	72,4	77,2
2. Mindenki adja a gyereket abba az iskolába, amelyiknek a körzetébe tartozik, különben csak a kiváltságosak gyerekei kerülnek a jobb iskolákba.	29,1	9,1	14,8	12,8	22,4	20,9	24,4	22,0
Nem tudja	3,5	1,7	2,4	2,8	3,1	2,9	3,3	0,7
1. Az iskolának elsősorban az a feladata, hogy jó, biztos szakmát adjon a gyerek kezébe, nem elégedhet meg a műveltség gyarapításával.	47,7	49,2	54,7	54,6	n.a.	n.a.	67,8	54,5
2. Az iskolának elsősorban az a feladata, hogy minél nagyobb műveltséghez juttassa a gyerekeket, és nem az, hogy erre vagy arra a szakmára felkészítse őket.	46,4	41,4	39,6	37,3	n.a.	n.a.	27,1	41,3
Nem tudja	5,9	9,2	5,8	8,1	n.a.	n.a.	5,1	4,3

Állítás	1990	1995	1999	2002	2005	2009	2012	2012 peda- gógus
1. Az iskoláknak a tanítás mellett az étkezést, a napközi ellátást is biztosítaniuk kell.	67,6	82,2	83,8	83,0	n.a.	n.a.	69,7	71,0
2. Az iskoláknak a tanítással kell foglalkozniuk, az egyéb szolgáltatások biztosítása nem az iskola dolga.	29,0	14,5	13,9	14,2	n.a.	n.a.	27,6	27,9
Nem tudja	3,4	3,2	2,3	2,8	n.a.	n.a.	2,7	1,1
1. Az iskolákban a mainál szigorúbb nevelést kellene adni, nagyobb fegyelmet kellene követelni.	51,0	45,0	48,4	52,9	n.a.	n.a.	55,8	63,1
2. A nagyobb szigorúság és több fegyelem helyett a gyerekekre való jobb odafigyelésre és több tapintatra lenne szükség.	46,0	49,7	47,1	44,1	n.a.	n.a.	39,6	35,0
Nem tudja	3,0	5,3	4,5	3,0	n.a.	n.a.	4,6	1,8
1. A pedagógusok a szakemberek, az ő dolguk eldönteni, hogy mit, hogyan tanítsanak, ebbe a szülők se szóljanak bele.	65,7	63,5	55,3	62,5	n.a.	n.a.	64,3	86,1
2. A szülőknek is legyen lehetőségük beleszólni abba, hogy mit és hogyan tanítsanak az iskolában.	30,8	31,9	39,5	33,6	n.a.	n.a.	30,9	13,5
Nem tudja	3,5	4,6	5,2	3,9	n.a.	n.a.	4,9	0,4

Forrás: Balázs, Kocsis és Vágó, 2011; Lannert, 2012

A feltett kérdés: „Most egymással szembenálló véleményeket fogok felolvasni Önnek. Kérem, mondja meg, a kettő közül melyikkel ért inkább egyet. Lehet, hogy néha nehéz lesz választania, mégis próbálja meg eldönteni, hogy melyik vélemény áll közelebb Önhöz!”

A szülő-pedagógus kommunikáció elsősorban nők közötti kommunikáció

Ahogy a pedagógusok közt többségükben nőket találunk, a tanárokkal érintkező szülők is elsősorban nők, anyák. Fehér holló a szülői értekezleteken az apuka, az iskola és a gyerekek világát a férfiak kevésbé érzik magukénak. A szülőket és pedagógusokat egyaránt megcélzó 2013-as kutatásunk (erről lásd a keretes írást) válaszadóinak zöme is nő volt. Az országos arányt tekintve a kérdőívet jóval nagyobb arányban töltötték ki anyák, mint apák (csak 7 százalék volt férfi, miközben a teljes népességben az arány megközelíti az 50 százalékot). Habár a pedagógusi elnöiesedett szakma (80 százalék a nők aránya), elgondolkodtató, hogy itt is a férfi pedagógusoknak csak a fele töltötte ki a kérdőívet az országos arányokhoz képest (20 százalék helyett 10–12 százalék). Tehát a férfi pedagógusok fele arányban, a nem pedagógus apák viszont csak egynyolcad arányban szerepelnek a vizsgált mintában.

Egy a közelmúltban, a témában lefolytatott online felmérés sajátosságai

Néhány szülőket megszólítani kívánó civil szervezet és vállalkozás elhatározta, hogy nem várva az amúgy sem áradó kutatási pályázati pénzekre, saját erőből felmérést végez a pedagógusok és szülők kommunikációjáról. Az online kérdőívet a T-TUDOK és az OFOE munkatársai állították össze, magát a kérdőívet elsősorban a *Babonet*, a *Kölöknet* és az OFOE olvasói közt terjesztették 2013 nyarán, de segítettek a terjesztésben az egyéb szülőszervezetek is, mint – többek között – az Európai Szülők Magyarországi Egyesülete.

A kérdőívet majdnem 1500 fő töltötte ki (1469). A minta 40 százaléka csak szülő, 60 százaléka pedagógus, fele osztályfőnök. A válaszadók nagy többségének (92 százalék) van gyereke, akiknek kétharmada (68 százalék) a vizsgálat idején is köznevelési intézménybe járt. (7 százalékuk gyereke még nem volt óvodás, 27 százaléké egyetemista vagy dolgozik). Az egész mintában átlagosan két gyereke van a válaszolóknak. Az osztályfőnökök a legidősebbek (40–60), a tanárok fiatalabbak (30–50), a szülők a legfiatalabbak, többségük a harmincas éveiben jár.

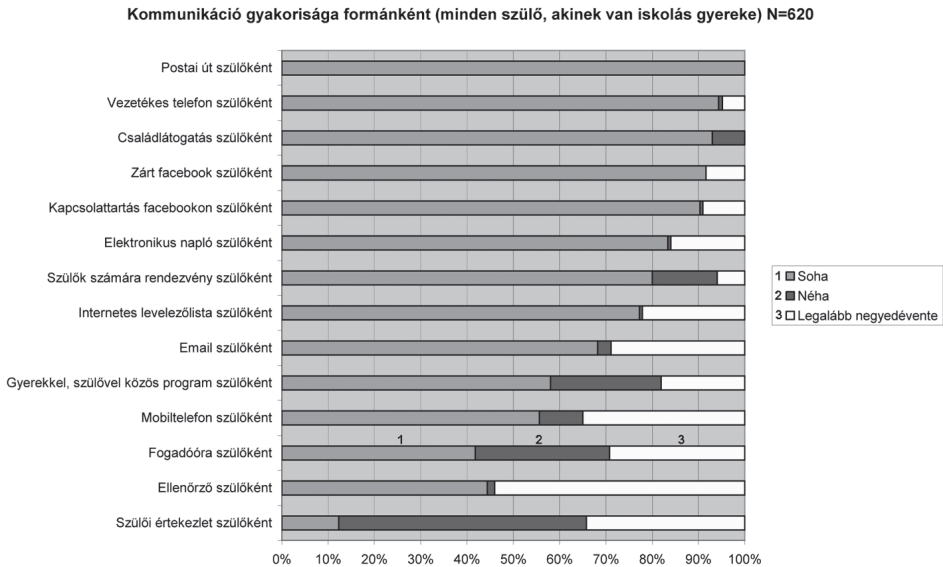
Egy online felmérés természetesen nem tudja biztosítani egy kérdezőbiztossal végzett felmérés reprezentativitását, de a felmérés fókuszát jelentő kérdést tekintve mindenképpen sok hasznos információt hordoz. Egyrészt bizonyos elvárásoknak így is megfelel a minta, hiszen a benne szereplő pedagógusok kormegoszlása megegyezik az országos arányokkal, a szülők esetében pedig elsősorban a szülőkorúakat reprezentálja a felmérés (60 százalékuk a harmincas éveiben járt). Iskolázottság és lakóhely alapján a válaszoló nem pedagógus szülők iskolázottsága magasabb az országosnál (44 százalék diplomás, 40 százalék érettségi, 14 százalék szakmunkás, 2 százalék 8 általános), és a településtípust illetően budapesti főlény tapasztalható a mintában, miközben a községben lakók alureprezentáltak. A megye szerinti elhelyezkedést tekintve a borsodiak, szabolcsiak alulreprezentáltak, de nem drámai mértékben.

A minta természetesen torzít olyan értelemben, hogy elsősorban városi (de országosan megfelelően terítve), az internetet használó pedagógusok és szülők töltötték ki a kérdőívet. Ráadásul valószínűleg a legaktívabb szülőket és pedagógusokat sikerült megtalálni. Ez két irányban torzíthat az országos képhez képest, a válaszolók egyrészt feltételezhetően az átlagnál aktívabbak a kommunikáció terén, másrészt éppen ezért valószínűleg kritikusabbak. Jól ismert tény, hogy a kevésbé iskolázottak kevesebb elvárást támasztanak az iskola iránt, és annak világa viszonylag távol áll tőlük. Ugyanakkor éppen ezen tájékozatlanság miatt is kevésbé illetik kritikával az intézményt. Ugyanakkor, ha a pedagógus-szülő kommunikációról akarunk valami lényegeset megtudni, azt leginkább azoktól tudhatjuk meg, akiknek van erről valamilyen tapasztalata, és készek a válaszadásra. A kutatás eredményei valószínűleg a jéghegy csúcsát jelentik, de arra mindenképpen alkalmasak, hogy kijelöljék a témához kapcsolódó további vizsgálódások fő hangsúlyait.

A szülők és pedagógusok közötti kommunikáció gyakorisága és jellege

Az online vizsgálat adatai azt jelzik, hogy a szülők több, mint fele egyáltalán nem él a létező kommunikációs formák többségével. Emellett csak negyedévente, legfeljebb fél-évente kerül sor közöttük kommunikációra, a szülők és pedagógusok kapcsolata tehát nem mondható intenzívnek (lásd 2. ábra). A kommunikáció többnyire kimerül a szülői

értekezlet – ellenőrző – fogadóóra hármában. A legaktívabb kommunikáló a pedagógus mint pedagógus, őt követi a pedagógus mint szülő, és a sort a nem pedagógus szülő zárja valamennyi területen.

2. ábra. Kommunikáció gyakorisága formánként (minden szülő, akinek van iskolás gyereke, n=620)

Érdekes, hogy bár a legtöbbet említett forma a szülők körében a szülői értekezlet és a leggyakrabban használt forma az ellenőrző, a leghasznosabbnak mind a pedagógusok, mind a szülők a fogadóórát tartják. Ennek előnye elsősorban a személyes kapcsolat lehetőségében rejlik. Hiszen a szülői értekezlet csoportos találkozó, ahol dominál a frontális forma, kevés az interakció, és meglehetősen sok az üresjárat. Általános tapasztalat, hogy a szülők többségét leginkább a saját gyereke érdekli, kevés figyelmet fordítanak az osztály egészének problémáira, pedig az iskolai osztály mint szocializáló közeg rendkívül fontos, főleg a serdülő korú diákok életében. A serdülők többsége a szüleit sem tájékoztatja az osztálya életéről, amivel sajnos az osztályfőnöki szerep erodálódásával a pedagógusok sem törődnek kellő mélységben. Ennek következtében az osztályban mint kortárs csoportban rejlő nevelési lehetőségek is figyelmen kívül maradnak. Vannak olyan, elsősorban alternatív iskolák, ahol csoportos beszélgetés formájában történik az osztályért felelős pedagógus és a szülők találkozója (ilyen például a Waldorf-iskola, ahol nem szülői értekezleteket, hanem ún. szülői esteket tartanak), de ez a forma meglehetősen ritka.

A hagyományos ellenőrző funkcióját egyre több helyen átveszi az elektronikus napló. Nagyon különböző, hogy akár offline, akár online formában miről történik tájékoztatás, és hogy ezt a szülők miként fogadják, illetve egyáltalán figyelemmel kísérik-e ezt. Az ellenőrző létéről a szülők általában tudnak, hiszen az az ő diákkorukban is használatban volt.

Az online formák terjedése sok mindent megváltoztat, de se nem javít, se nem ront a kommunikáció színvonalán, megőrzi az alaphelyzetet, csupán a formák tárházát gazdagítja, bár hasznosságukat a megkérdezettek általában nem értékelik magasra. Hogy a vezetékes telefon szinte teljesen eltűnt a látókörből, nyilván a mobiltelefon elterjedésével magyarázható.

Bár viszonylag magas arányban tartják a megkérdézettek hasznos kapcsolattartási formának a gyerekekkel és szülőkkel megvalósított közös programot, meglehetősen ritkán élnek ennek a lehetőségével. A pedagógusok munkaterhelését és a családok zűltséget, a szülők igénybevételét, egzisztenciális gondjait, szűkre szabott szabadidejét tekintve ezen nincs okunk csodálkozni.

Az online vizsgálat eredményei is azt mutatják, hogy minél idősebb a gyerek, annál kevésbé aktív a szülő a pedagógussal való kommunikációban. Még a korszerűbb formák is inkább az általános iskolában jellemzők. A középfokra szinte teljesen elszemélytelenedik a szülő és pedagógus kapcsolata. Ezt akár tekinthetnénk az életkorral járó normális folyamatnak, hiszen természetes, hogy egy középiskolás már nem áll olyan fokú szülő kontroll alatt, mint korábbi életszakaszában, itt az ideje, hogy ő maga is több felelősséget vállaljon saját dolgaiért. Ez önmagában mégsem elégséges magyarázat, hiszen a kutatás eredményei azt mutatják, hogy az életkor előrehaladtával fokozatosan romlik a pedagógussal való kapcsolat szülői megítélése is. Az óvodában még 4,53, általános iskolában 4,14, a középfokon már csak 3,68 átlagpontoszámot ért el a kapcsolat minősége az ötfokú skálán.

Szülő-pedagógus kommunikáció iskolatípus és településtípus szerinti bontásban

Míg a szülők elsősorban az aktivitás foka szerint különböznek egymástól a tanárral való kommunikáció tekintetében, a pedagógusok szülőkkel folytatott kommunikációja markánsabban strukturálódik.² A pedagógusok különböznek egymástól abban, hogy modern, vagy hagyományos eszközöket használnak-e a szülőkkel való kapcsolattartáshoz. Eltérnek egymástól továbbá abban is, hogy a személyesebb vagy a személytelenebb kommunikációt részesítik-e előnyben.

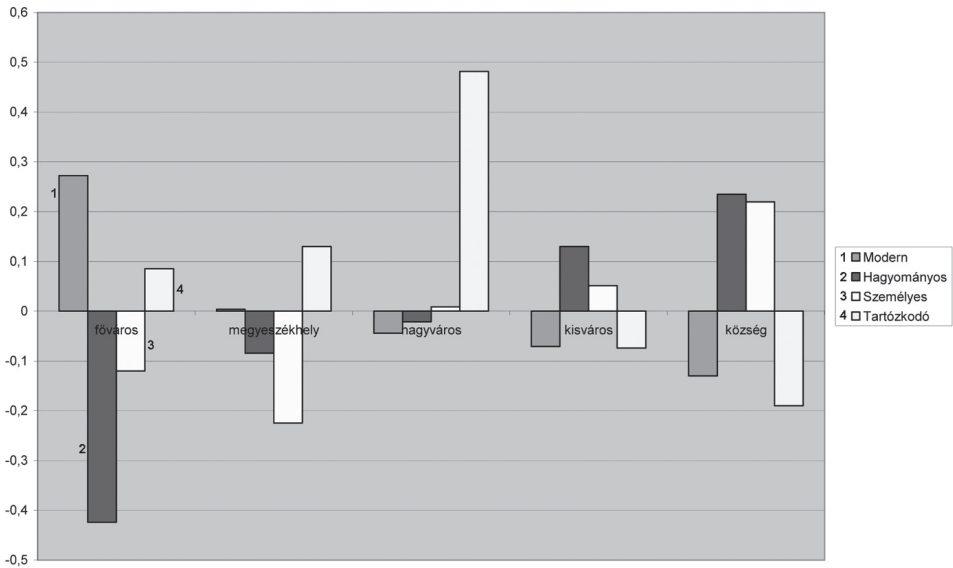
A modern kommunikációs formák alatt elsősorban az infokommunikációs technológiák adta lehetőségeket értjük, a hagyományos kommunikációs formákhoz sorolhatók az olyan hagyományos és még gyakran használt keretek, mint a fogadóóra, az ellenőrző, a szülői értekezlet és a telefon. (A mobiltelefon valahol a kettő között helyezkedik el.) A személyes kommunikáció formái egy külön csoportot alkotnak, és a legkevesebb személyes és interaktív kontaktusra lehetőséget adó formák, mint a postai út, vezetékes telefon vagy elektronikus napló kerültek a negyedik csoportba (3. táblázat).

3. táblázat. Kommunikációs formák csoportosulása a pedagógusok körében (faktoranalízis)

<i>Kommunikációs forma említése alapján</i>	<i>Modern</i>	<i>Hagyományos</i>	<i>Személyes</i>	<i>Tartózkodó</i>
Internetes levelezőlista	0,701		0,201	
E-mail	0,685		0,151	0,303
Zárt Facebook-csoport	0,675	0,156		-0,162
Kapcsolattartás Facebookon	0,632	0,333		
Fogadóóra		0,725		
Ellenőrző	0,115	0,679		0,136
Szülői értekezlet		0,669	0,254	
Mobiltelefon	0,325	0,451	0,226	0,42
Gyerekekkel, szülővel közös program	0,132	0,324	0,693	
Szülők számára rendezvény	0,221		0,676	0,221
Családlátogatás	-0,103	0,33	0,597	

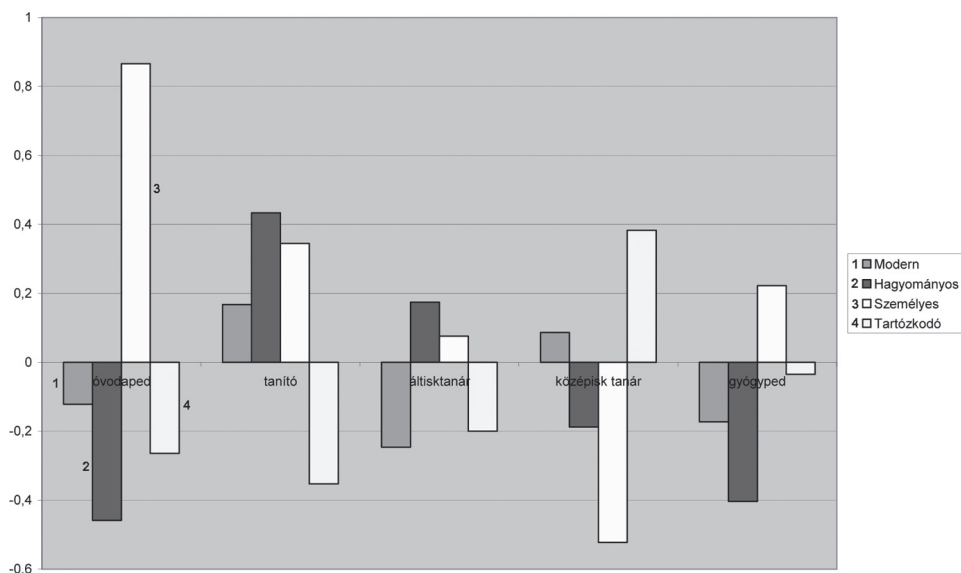
Kommunikációs forma említése alapján	Modern	Hagyományos	Személyes	Tartózkodó
Postai út				0,709
Vezetékes telefon			0,319	0,596
Elektronikus napló	0,204		-0,39	0,512

Az egyes kommunikációs formák jellegzetesen elkülönülnek település és iskolatípus szerint. Minél kisebb településen tanít egy pedagógus, annál inkább jellemző a személyes kommunikáció. A személytelen, tartózkodó kommunikáció a nagyvárosokban, a modern formák Budapesten jellemzik a pedagógusokat (lásd 3. ábra).

3. ábra. A kommunikációs nyálábok településtípus szerint (pedagógusok, faktorszok)

A kapcsolattartás formái tipikusan elválnak aszerint is, hogy melyik oktatási szakaszban tanít az adott pedagógus. Minél idősebb a gyerek, annál személytelenebb a kommunikáció. A személyesebb kommunikáció leginkább az óvodapedagógusokra jellemző, ami érthető, hiszen itt kevésbé vannak jelen a formalizált kapcsolati formák. Ugyanakkor a tanítóknál és a gyógypedagógusoknál is megjelenik a személyes kommunikáció, bár az óvodapedagógusoknál kisebb mértékben. A legkevésbé személyes és interaktív kommunikáció a középiskolai tanárokat jellemzi. Érdekes, hogy a tanítóknál a hagyományos formák is erőteljesen jelen vannak (lásd 4. ábra).

4. ábra. A kommunikációs nyelábok a pedagógus végzettsége szerint (pedagógusok, factorszór)

Az osztályfőnököknél dominálnak a hagyományos formák, a szaktanároknál pedig inkább a személyes, illetve modern kommunikációs eszközök. Érdekes módon nem különbözik a kommunikáció módja a pedagógus életkora szerint, tehát nem jellemző, hogy a fiatalabbak gyakrabban használják a modern kommunikációs eszközöket. Váratlan eredmény, hogy a fiatalabbak a személyes kommunikációt tekintve az idősebb pedagógusok mögött maradnak.

Ennek több magyarázata is lehet. A fiataloknak esetenként nincs még elég önbizalmuk ahhoz, hogy a szülővel „face-to-face” kommunikáljanak, a gyakran saját szüleik korabeli anyával, apával szemben gátlásaik lehetnek. Sajnos a szülők egy része is gyakran bizalmatlan, lekezelő módon viszonyul a fiatal, tapasztalatlan pedagógushoz.

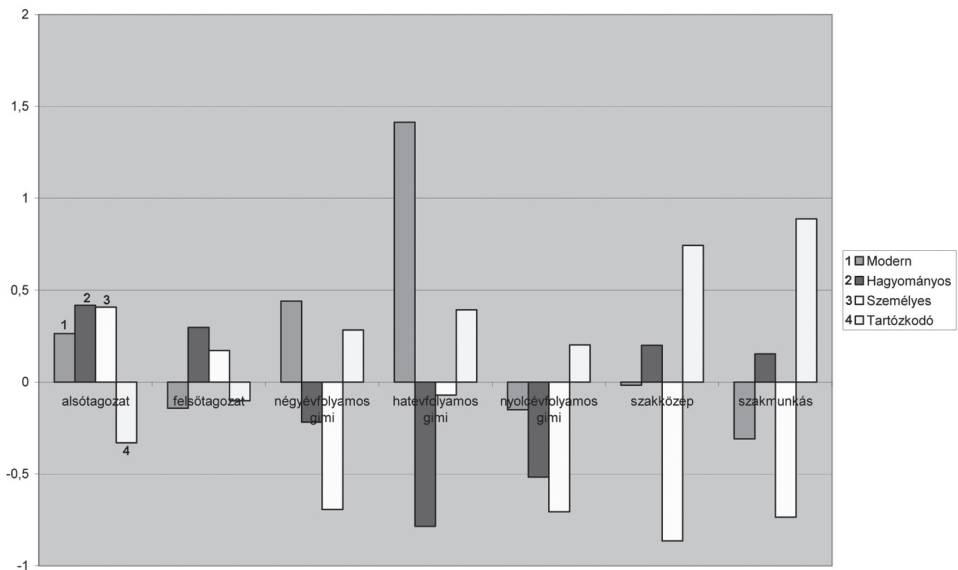
A TALIS és egyéb pedagógusvizsgálatok adatai szerint Magyarországon eltérően a nemzetközi gyakorlatól az idősebb pedagógusok nagyobb előszeretettel alkalmazzák a korszerűbb tanítási módszereket, mint a fia-

Az online kapcsolat lehetősége a szakképző intézményekben, elsősorban a szakiskolákban azt eredményezi, hogy a szülő-pedagógus kapcsolat szinte kizárólag erre a formára korlátozódik. Még az osztályfőnök is többnyire az elektronikus naplón át kommunikál a szülővel (5. ábra). Pedig éppen a szakképző iskolák és közülük a szakiskolák azok, ahol a legtöbb gond van a fiatalokkal, leginkább szükség lenne arra, hogy szülő és pedagógus összefogjon az egyes diákok jövőbeli életútjának megalapozása érdekében. Sok mindenre jók az infokommunikációs eszközök, de nem pótolják a személyes kapcsolatot, és ezen az úton az igazán komoly problémák nem kezelhetők kellő hatékonysággal.

talabbak. Nem tudni, hogy ezt az oktatáspolitikai gyakorta változó elvárásai, vagy a pedagógusképzés egyenetlensége okozza-e, de mindenképpen felfedezhetjük ebben az évtizedek óta tartó kontraszelekció hatását a pedagógus pályán.

A vizsgálatunkban résztvevő osztályfőnökök az általános iskolában a személyes vagy hagyományos kommunikációs formákat preferálják, a gimnáziumokban azonban a modern kommunikációs csatornák, eszközök alkalmazása általánosabb. A gimnáziumokban előbb került használatba az elektronikus napló, mint az általános iskolákban, és itt gyakoribb az is, hogy a szülővel való kapcsolattartáshoz levelezőlistákat hoznak létre. Lehet, hogy a középfokon elterjedtebbek az új infokommunikációs eszközök, a kapcsolat elszemélytelenedését azonban ez feltételezhetően nem befolyásolja.

Az online kapcsolat lehetősége a szakképző intézményekben, elsősorban a szakiskolákban azt eredményezi, hogy a szülő-pedagógus kapcsolat szinte kizárólag erre a formára korlátozódik. Még az osztályfőnök is többnyire az elektronikus naplón át kommunikál a szülővel (5. ábra). Pedig éppen a szakképző iskolák és közülük a szakiskolák azok, ahol a legtöbb gond van a fiatalokkal, leginkább szükség lenne arra, hogy szülő és pedagógus összefogjon az egyes diákok jövőbeli életútjának megalapozása érdekében. Sok mindenre jők az infokommunikációs eszközök, de nem pótolják a személyes kapcsolatot, és ezen az úton az igazán komoly problémák nem kezelhetők kellő hatékonysággal.

5. ábra. A kommunikációs nyelábok az osztály típusa szerint (osztályfőnökök, faktorszór)

Az infokommunikációs eszközök megítélése a szülők és pedagógusok körében

Az új infokommunikációs eszközökhöz a pedagógusok kevesebb előítélettel viszonyulnak, mint a szülők. A szülőknél nagyobb arányban tekintik a világhálót új lehetőségnek, és tartják a mobiltelefont az oktatásban hasznosítható eszköznek. A szülők majdnem egyötöde szerint az internet terjedése megnehezíti az oktatást, 84 százalékuk szerint a mobiltelefon nem oktatási segédeszköz (lásd 4. táblázat). A pedagógusoknál nagyobb arányban tartják veszélyesnek a szülők azt, ha a tanár Facebookon lép kapcsolatba a diákokkal.

Ez a fajta szülői konzervativizmus egy sajátos energiatakarékossággal párosul. A pedagógusoknál nagyobb arányban gondolják, hogy az elektronikus kommunikáció sok időt megtakarít, a pedagógusok ugyanakkor nagyobb arányban preferálják a személyes találkozást. Meglepő módon a pedagógusok vélekedtek magasabb arányban úgy, hogy a tanárnak mindig elérhetőnek kell lenni a munkaidejében, míg a szülők úgy vélik, hogy csak a legszükségesebb esetben kell személyes érintkezésbe lépni a pedagógussal, erre a célra elegendő személyes lehetőség a szülői értekezlet és a fogadóóra.

Elgondolkodtató, hogy a megkérdezett szülők többsége rendjén valóban tartja, hogy a Facebookon kövesse gyereke tevékenységét, annak tudta nélkül. Tehát ugyanazok a szülők, akik a személyes kommunikációra nem akarnak időt pazarolni, nem sajnálják az időt a „kémkedésre”. Ugyanakkor nem igénylik a személyes találkozót a pedagógussal, aki pedig informálni tudná őket fiuk-lányuk iskolai életéről, és partner lehetne gyerekekük megismerésében is.

4. táblázat. Az új infokommunikációs formákkal kapcsolatos vélemények (az „inkább igen”-t válaszolóok aránya)

	Ofő	Tanár	Szülő
A világháló lehetőség.	84	85	80
Internet elterjedése megnehezíti az oktatást.	14	10	18
Közösségi oldal felületessé tesz.	84	82	83
Közösségi oldal mélyíti a társas kapcsolatokat.	14	13	14
Veszélyes, ha a tanár a Facebookon át lép kapcsolatba a diákkal.	38	39	43
A tanár pontosabb képet kap a Facebookon a diákok világról.	60	54	53
A szülőnek jelen kell lenni a Facebookon, hogy figyelhesse a gyereke érdeklődését.	59	57	63
A szülőnek nem szabad a gyerek tudta nélkül követni Facebookon az életét.	36	37	34
A mobiltelefon nem oktatási segédeszköz.	75	77	84
A mobiltelefon hasznos segítő a tanulásban.	24	19	13
Sok időt megtakarít az elektronikus kommunikáció.	35	34	43
Az elektronikus kommunikáció nem helyettesíti a személyes találkozást.	64	61	54
A szülőknak aktívabban kell részt venni az iskola életében.	82	78	76
Van a szülőnek elég gondja, nem szabad az iskola feladatával is terhelni.	15	16	20
A tanárnak mindig elérhetőnek kell lenni a munkaidejében.	62	52	43
A szülő csak a legszükségesebb esetben lépjen személyes érintkezésbe, erre elég a szülői értekezlet és a fogadóóra.	31	40	53

Megoldatlan iskolai konfliktusok

Az egyre inkább elszemélytelenedő és kiüresedő pedagógus-szülő kommunikációt nehezítik a gyerekekkel kapcsolatos, gyakran megoldatlan iskolai konfliktusok is. Az online kérdőívben hét megtörtént eseten alapuló szituációval kapcsolatban kértünk megoldási javaslatot (lásd 5. táblázat). Törekedtünk arra, hogy a szereplők között legyenek különböző életkorú: alsó és felső tagozatos, valamint középiskolás fiúk és lányok is. A történetekben napjaink olyan tipikus problémáit vetettük fel, mint a motivátlanság, iskolai erőszak, elhibázott pedagógus-viselkedés. A megadott válaszvariációk megfogalmazásánál ügyeltünk arra, hogy hasonló típusúak, egymással összevethetők legyenek. Minden esetben volt lehetőség egyéb megoldást is javasolni.

5. táblázat. Tipikus iskolai problémák

<i>Általános iskola</i>	<i>Középiskola</i>
<p>1. eset: elsős kisfiú, motivációs probléma</p> <p>A kisfiam szeptemberben kezdte az első osztályt. Naponta megkérdezem tőle: „Hogy érzed magad, mi történt ma?” Egy ideig tetszettek a válaszai: „Nagyon jó! És képzeld, mami...” és mesélt, mesélt mindenféléről. Egy ideje már nem szereti, ha az iskoláról kérdezem. Válaszainak tartalma is beszűkült: „Ennyi pirosom van, de kaptam feketét is...” vagy: „Sajnos a magatartásom csak változó lett.” Úgy látom, egyre kevésbé szereti az iskolát, pedig még alig három hónap telt el. Mit tehetek, hogy ne veszítse el teljesen a kedvét?</p>	<p>5. eset: kilencedikes fiú, erőszakos osztálytárs</p> <p>A fiam most kezdte a középiskolát. Csendes, udvarias, érzékeny gyerek. Van egy osztálytársa, aki rendszeresen zavarja az órát, majd szünetben rámutat valamelyik társára, akit aztán az egyik társa meggyomroz, arcul üt, leköp. Tegnap az én fiam volt soron. Állítólag az iskolában semmit sem tudnak tenni.</p>
<p>2. eset: harmadikos kislány, a pedagógus nem veszi észre</p> <p>Rettentően idegesítenek azok a túlbuzgó anyukák, akik egész nap bent sündörögnek az iskolában, keresik a tanító néni kegyeit. Nyilván eltartja őket a férjük, nem kell dolgozniuk. Nem véletlen, hogy az ő gyerekeik lesznek a kis kedvencek, ők nyerik meg a szavaló- meg a jelmezszerenyt, kapják az ajándékkönyvet, meg a csupa ötös bizonyítványt. A szülői értekezletek is a legrosszabb időpontban vannak, a férjem késő estig dolgozik, nekem a két kisebbért kell mennem az óvodába. Múltkor bementem a fogadóórára, a tanító néni, aki már a harmadik éve tanítja a kislányomat, azt sem tudta, hogy ki vagyok. A gyerekeim nagyon szorgalmas, nincs vele probléma, de az iskolában észre sem veszik, hogy ott van.</p>	<p>6. eset: 17 éves lány, a tanárnő megalázza</p> <p>17 éves lányom elküldött e-mailben egy házi feladatot a tanárnak, de nem vettük észre, hogy nem ment át. Szólt a lányom, le is fényképezte az oldalt, hogy kétszer is elküldte. Ezt a tanárnő nem fogadta el, és az egész osztály előtt hazugnak, becstelennek nevezte, olyan rendkívüli módon megalázta, hogy orvoshoz kellett vinnem.</p>
<p>3. eset: ötödikes kisfiú, unja magát</p> <p>Bence most 10 éves, ötödik osztályba jár. Egy hónapja behívtak az iskolába azzal a problémával, hogy az én gyerekeim miatt nem lehet tanítani, mert még el sem hangzik teljesen a kérdés, ő már vágja rá a választ, a többiek még le sem írták a matekpéldát, ő már hangosan bemozdja az eredményt, mindenről van önálló véleménye, amit sohasem rejt véka alá. Szóljak már neki, hogy engedje a többieket is érvényesülni. Beszéltem Bence fejével, úgy látszott, megértette. A legközelebb szülői értekezleten ezekkel a szavakkal fordult hozzám az osztályfőnök: Bence látványosan unja az órákat, ásítózik, kibámul az ablakon, egyáltalán nem figyel. Most én ezzel mit kezdek?</p>	<p>7. eset: 15 éves lány, a fiúk zaklatják</p> <p>A 15 éves lányomnak hetek óta nem lehet a szavát venni. Sápadt, nem eszik, nem alszik, időnként sírógörcsöt kap. Nagy nehezen tudtam csak kiszedni belőle, hogy néhány fiú osztálytársa gúnyolja, hájpacninak nevezi, mindenért beleköt. Az utóbbi időben az interneten is folyamatosan zaklatják. A gyerek egyáltalán nem kövér, de kamaszodik, nőiesedik, alakul. A helyzet egyre keményebb, újabban egyáltalán nem akar bemenni az iskolába. Mit lehet csinálni ilyenkor?</p>
<p>4. eset: nyolcadik osztály, magyartanár azt tanít, amit ő tart jónak</p> <p>Nyolcadik osztályban a magyartanár azzal zárta rövidre a szülőkkel folytatott beszélgetést, hogy az ő joga és felelőssége eldönteni, mit és hogyan tanít. A szülőnek ebbe nincs beleszólása, ha nem tetszik, vigye másik iskolába a gyereket.</p>	

A megoldásokat tekintve pedagógus és szülő is leggyakrabban az iskolán belül keresné a válaszokat a problémára: beszélne róla az érintett pedagógussal és a gyerekével egyaránt. A pedagógusok azonban inkább a szakmai partnert keresnének: pedagógus kollégával vagy más szakemberrel egyeztetnének. A szülők ugyanakkor inkább a többi szülőhöz fordulnának segítségért. A pedagógusok válaszai azt jelzik, hogy ők szülői mivoltukban is inkább pedagógusként viselkednének gyermekük iskolájában, tehát: inkább fordulnának egy kollégához, mint a laikus szülőtárhoz (lásd 6. táblázat). A teljes passzivitást nagyon kevesen választják, tehát valamit mindenképpen tennének abban az esetben, ha a gyermekük kerül problémás helyzetbe. A szülők jóval defenzívebbek akkor, ha a pedagógussal van gond, és úgy tűnik, hogy ezekben az esetekben nem bíznak a megoldásban. A nem pedagógus szülők ilyenkor több esetben fordulnak az igazgatóhoz, míg a pedagógusok esetében ez kevésbé jellemző (lásd a 4. esetet).

6. táblázat. Preferált megoldások általános iskolában az esettől függően, említések százaléka

Általános iskola	1. Elsős fiam kezdetben lelkes volt, de már nem szereti az iskolát, mit tehetek, hogy ne veszítse el a kedvét?		2. A gyereket észre sem vesszük, mert nincs időm, hogy buzogjak az iskolában, mint egyesek.		3. Ötödikes fiam látványosan unja az órákat, mit csináljak?		4. A nyolcadikos gyermekem tanára ötletszerűen tanít, szerinte ebbe nincs a szülőnek beleszólása, de én aggódom.	
	Szülő	Ped.	Szülő	Ped.	Szülő	Ped.	Szülő	Ped.
Megbeszelné a pedagógussal	84	91	76	85	87	87	46	49
Megkérdezné a gyereket.	84	84	74	71	74	75	53	53
Megbeszelné a többi szülővel.	45	38	15	11	17	13	45	30
Ösztönözné gyermekét valamilyen irányba.	22	19	36	32	30	28	24	26
Szakemberhez fordulna.	8	6	2	2	6	5	14	22
Semmit se tenne.	4	2	5	4	5	3	18	25
Elvinné másik iskolába.	1	2	2	1	2	8	1	1
Az igazgatóhoz fordulna.	1	1	3	2	3	2	24	14

A nem pedagógus szülők inkább ösztönöznék gyermeküket arra, hogy önállóan oldja meg a problémát, mint a pedagógusok. A középfokon, ahol a problémák általában súlyosabbak, mind a szülők, mind a pedagógusok jóval nagyobb gyakorisággal fordulnának az igazgatóhoz, bár a pedagógusok ezúttal is a szülőknél jóval kisebb arányban (lásd 7. táblázat). A pedagógusok általában akkor vinnék el a gyereket az iskolából, ha látványosan unatkozik (lásd 3. eset), a szülők viszont akkor, ha a gyereket a társai zaklatják (lásd 7. eset).

7. táblázat. Preferált megoldások a középiskolában az esettől függően, említések százaléka

Középiskola	5. A fiam most kezdte a középiskolát. Az egyik osztálytárs rendszeresen zavarja az órákat, tegnap a fiamat gyomrozta meg, az iskola nem tud tenni semmit.		6. A 17 éves lányomat alaptalanul lehangozta a tanár az osztály előtt, orvoshoz kellett vinnem.		7. 15 éves lányomat lehájpacnizzák a fiúk, interneten is zaklatják, nem akar az iskolába bemenni.	
	Megoldások	Szülő	Pedagógus	Szülő	Pedagógus	Szülő
Megbeszélne a pedagógussal	85	90	87	90	72	76
Megkérdezné a gyereket.	58	65	65	69	82	84
Megbeszélne a többi szülővel.	62	58	17	10	40	39
Ösztönözné gyermekét valamilyen irányba.	25	15	28	41	36	25
Szakemberhez fordulna.	14	19	7	3	32	40
Semmit se tenne.	1	0	0	0	1	1
Elvinné másik iskolába.	6	5	6	4	9	6
Az igazgatóhoz fordulna.	48	37	42	22	12	9

Amikor a problémák saját életükben való előfordulására kérdeztünk rá, kiderült, hogy a vizsgálat résztvevői szinte mindegyik problémával találkoztak már. Minél idősebb gyerekről szól a történet, annál kisebb az előfordulás aránya, ami annak is betudható, hogy a mintában többségben voltak az általános iskolás gyerekek szülei.

Leggyakrabban a motivációs problémák szerepeltek a saját tapasztalatok között, szinte mindenki találkozott olyan elsőosztályossal, aki már nem szereti az iskolát, kétharmaduk esetében ez a saját gyerekükre is áll. A válaszadók fele ismert olyan gyereket, aki unatkozik az iskolában, és több mint az egyharmad látott zavaró erőszakos osztálytársat, harmaduk találkozott ötletszerűen tanító tanárral, illetve iskolai zaklatással. Legkisebb arányban a tanulót meghazudtoló tanárral kapcsolatban volt tapasztalatuk a válaszadóknak. Viszonylag nagy arányban jelezték, hogy a saját gyereküknél tapasztalták ezeket a problémákat, leginkább a motivációs gondokkal szembesültek.

A megnyugtató megoldások aránya csak a motivációs problémáknál haladja meg az ötven százalékot. Ugyanakkor az egyharmad jelezte, hogy a megoldás itt sem volt megnyugtató. A többi probléma esetén viszont jóval 50 százalék alatt maradt a megnyugtató megoldást észlelők aránya. A zaklatások esetén (5. és 7. eset) a nem megnyugtató megoldások fordultak elő a legnagyobb arányban (42–45 százalék). Ott viszont, ahol a pedagógussal volt valamilyen gond (2., 4. és 6. esetek), azok, akik találkoztak is ilyen konfliktussal, a többi problémátípushoz képest magasabb, egynegyed-egyharmad arányban jelezték, hogy a probléma nem oldódott meg (lásd 8. táblázat).

Összefoglalva tehát elmondható, hogy míg a kisebb gyerekek motivációs problémáit a felek képesek egymás fele kommunikálni és egy bizonyos határig megoldani, addig az iskolai erőszak esetén, ha születik is valamilyen megoldás, ez nem megnyugtató. A pedagógussal adódó probléma azonban valószínűleg a kommunikáció szintjére sem jut el, s így esély sem nyílik az érdemi megoldásra.

8. táblázat. A tipikus iskolai problémák előfordulása és megoldási arányuk

	<i>Ha találkozott vele, akkor mi történt</i>				
	<i>Találkozott vele</i>	<i>Vele történt</i>	<i>Megnyugtató megoldás</i>	<i>Nem megnyugtató megoldás</i>	<i>Nem oldódott meg</i>
1. eset (nem szereti már az iskolát)	98	65	57	31	12
3. eset (unja az órákat)	49	49	51	29	18
2. eset (észre se veszik)	43	12	35	35	26
5. eset (van egy zavaró osztálytárs)	36	35	33	42	22
4. eset (a tanár ötletszerűen tanít)	31	31	42	32	26
7. eset (hájpacninak gúnyolják)	29	29	41	45	14
6. eset (meghazudtolta a tanár)	13	13	31	38	31

A szülői részvétel korlátai

A szülő-pedagógus kommunikáció nem tekinthető intenzívnek, ugyanakkor számos megoldatlan probléma érzékelhető az iskola világában. Általános tapasztalat, hogy pedagógus-szülő kommunikáció elsősorban az információközlésre vagy programokkal kapcsolatos tájékoztatásra korlátozódik, a valódi konfliktusok kezelésére nem alakultak ki a megfelelő kommunikációs csatornák és megoldások.

Az újszerű, Európa más országaiban elterjedt szülőtámogatási formák szinte egyáltalán nem ismertek a magyar iskolákban. Különösen a középiskolák azok, amelyek kifejezetten szegényesek ezen a téren. Habár az általános iskolákban a válaszolók egyötöde érzékel valamilyen iskolaszintű vagy szülői munkaközösségen kívüli szülőszervezetet, a szülők bevonása a döntésekbe jóval ritkább és szülőtréning vagy szülőklub szinte nem is létezik (9. táblázat).

9. táblázat. A különböző nem tipikus szülőtámogató formák előfordulása az iskolákban, %, (N=1469)

Van-e az iskolában...	<i>Ált. isk.</i>	<i>Középsk.</i>
Tréning szülők számára	3	1
Szülőklub	3	1
Iskolaszintű szülőszervezet	22	11
Szülőszervezet szmk-n kívül	20	7
Szülők bevonása pedagógiai iskolai döntésbe	10	5
Szülői alapítvány	12	5

Arra a kérdésre, hogy milyen formában venne részt még a szülő-pedagógus kommunikációban, 15 százalék adott értékelhető választ. A válaszadók elsőprő többsége, 60 százalék közös programokat szervezne, 17 százalék szeretne nagyobb beleszólást az iskola ügyeibe, 10 százalék szülőtréningeken venne részt, vagy az iskolai tereket csinosítaná. Ez utóbbi arány az egész mintának csupán egy százaléka. Arra, hogy milyen lehetőséget látnak a kommunikáció javítására, a vizsgálat résztvevőinek mindössze 16 százaléka válaszolt. A válaszolók majdnem fele több személyes kommunikációval javítana hely-

zeten, 18 százalék említette itt is a közös programok szervezését. 12 százalék az online lehetőségek jobb kihasználásában lát lehetőséget, öt százalék strukturális feltételeket említett, mint például a pedagógusok fizetésemelése. Majdnem egyötödük igényelte a szemléletváltást, de jellemző módon a pedagógusok a szülők attitűdjén, a szülők pedig a pedagógusok attitűdjén változtatnának. Csak egy válaszoló volt, aki mindkét fél iránt támasztana ilyen igényt!

Az itt vázolt helyzet azzal is magyarázható, hogy a szülők többsége (és a pedagógusok nagy része) nincs tisztában azzal, milyen sokféle formát ölthet a szülő-pedagógus kommunikáció. Ezt a területet nem érinti a pedagógusképzés, az osztályfőnöki szerepre sem történik direkt felkészítés. Így a pedagógusok többsége a saját, többségében nem túl változatos tapasztalataira épít, így a rossz gyakorlat nemzedékről nemzedékre öröklődik.

A szülőknek pedig lenne igényük arra, hogy a szülői szerepre felkészítsék, segítsék ebben őket. Ezt igazolják a nagyon népszerű nyomtatott és online fórumok, ahová gyakran fordulnak nevelési tanácsért. Itt is igaz az az összefüggés, hogy minél kisebb a gyermek, annál intenzívebb az érdeklődés, a kamaszgyerekekkel kapcsolatos gondokat a kirívó esetekben pszichológusokkal próbálják megoldani/megoldatni. A pedagógusok segítségére az egyéni problémák esetében egyre kevésbé számítanak. A piacon vannak és működnek szülőtréningek, a hatékonyságukról nincsenek adataink, de az igény irántuk bizonyítható.

A szülői munkaközösség több évtizedes örökség, sajnos cipeli magával a kötelezőség és a formalizmus bélyegét. Nehéz rá jelentkezőket találni, és aktivistái szülőtársaik körében sok esetben népszerűtlenné válnak. Részben azért, mert olyan nemszeretett feladatok hárulnak rájuk, mint például az osztálypénz gyűjtése (amit a pedagógusok a jogszabályok szerint nem tehetnek), részben pedig azért, mert sok esetben – okkal vagy ok nélkül – bélyegzik meg őket azzal, hogy saját gyermekeiket akarják előjogokhoz juttatni az iskolai szintű aktivitással. Viszonylag ritka, hogy ez a formáció a szülői érdekvépviseletre vállalkozzon.

Az iskolaszékek létrehozásának lehetőségét a hatályos köznevelési törvény is megőrizte, ennek pozitívuma lenne a szűkebb társadalmi környezet érdekeinek érvényesítése. Félő azonban, hogy a közoktatás centralizálása viszonylag szűk mozgásteret biztosít ezeknek a szervezeteknek, ha egyáltalán létrejönnek ilyenek.

Számos iskolában működik szülők által létrehozott alapítvány, amelyik első sorban az iskola anyagi feltételeinek javítását, a hátrányos helyzetű tanulók támogatását segítheti. Ez a formáció nyilván olyan intézményekben játszhat komolyabb szerepet, ahol számos az átlagnál jobb anyagi helyzetben lévő szülő van.

Jó nemzetközi gyakorlatok

Európa sok országában felismerve azt a problémát, hogy a nem megfelelő szülő-pedagógus kapcsolat alááshatja az oktatás eredményességét, kormányzati szinten támogatják a szülőtréningeket és egyéb civil szülői szervezeteket.

Szinte mindenhol van valamilyen formája a szülői részvételnek az iskola életében. A szülői értekezletek, iskolaszék vagy egyéb szülői szerveződések hatékonysága viszont nemcsak a szülőkön, de a szabályozási környezeten, az adott oktatáspolitikai szándékokon is múlik. Sok országban meghaladják a magyar gyakorlatot, és nem pusztán információközvetítésre használják ezeket a fórumokat, de a szülőket olyan területeken is bevonják a döntéshozatalba, amelyeket nálunk rendre az iskola belügyének tekintenek.

Írországból, Portugáliából vagy Horvátországból például a szülők az új tanárok felvételénél is szót kapnak, Szlovéniában pedig kezdeményezhetik pedagógus elbocsátását. Írországból a szülőket képviselők bizonyos esetekben közösen dönthetnek pedagógus

elbocsátásáról. Franciaországban, Írországban és Finnországban, ha el akarnak tanácsolni egy tanulót az iskolától, meg kell szerezni a szülőket képviselők hozzájárulását is. A cseheknel a szülők részt vesznek a tanulói értékelési rendszer kialakításában is.

Az iskolát irányító testület ('school governing body') hatáskörébe tartozó témákban szinte mindenütt van a szülőknél legalább konzultatív szerepe. Ilyenek az iskola fejlesztési terve, szabályai, költségvetési döntések, szakköri tevékenységek vagy fakultációs lehetőségek. A legkiterjedtebb jogai Európában a francia és szlovén szülőknél vannak, ők szinte minden téren döntési jogokkal is rendelkeznek.

Számos országban vannak szülői tanácsok ('parents' council'), ahol a megválasztott képviselők rendszeresen találkoznak. A feladatuk elsősorban az, hogy fórumot biztosítsanak a vitás kérdések megbeszéléséhez és folyamatosan biztosítsák az információáramlást a szülők körében. Általában egy ilyen szervezet által delegált tag képviseli a szülőket az iskolát irányító testületben. Magyarországon ez a szervezet az SZMK (szülői munkaközösség), ugyanakkor nagyon ritkán működik valóban hatékonyan. Ennek a szülők érdektelenségén túl oka az is, hogy az iskolák és az oktatáspolitikai sem támogatja aktív eszközökkel ezek működését.

Néhány országban (Németország, Észtország, Spanyolország, Ausztria, Hollandia, Lengyelország, Szlovénia) országos programokat hoztak létre, hogy növeljék a szülői aktivitást. Olyan tevékenységeket támogatnak, mint a rendszeres találkozók szervezése, folyamatos szülőtanácsadás, vagy az önkormányzatok, civil szervezetek által szervezett szülőtréningek, képzések.

Az észt Szülőszövetség az iskola igazgatósági tagjainak, így a szülőknél is tréningeket, kurzusokat szervez. Ezek célja, hogy a szülők tisztában legyenek azzal, hogyan segíthetik az iskolavezetést és bátorítsák őket a minél aktívabb részvételben. A programot az oktatási minisztérium támogatja.

Spanyolország számos régiójában nyújtanak képzési programokat. Ilyen például a navarrai önálló közösség, ahol családi iskolákat hoztak létre a 0–14 éves korú gyerekek szüleinek. A szülőket segítik abban, hogy a pedagógussal együtt fejlesszék gyermekeiket, hogy együttműködő, felelős, autonóm, a másik iránti tiszteletet tanúsító, folyamatos tanulásra képes, kreatív, kritikusan gondolkodó és kockáztatni is tudó, önkritikus egyénekké váljanak.

Az osztrák oktatási minisztérium a szülők számára konzultációs lehetőségeket biztosít az iskolákban a szülői képviselők számára nyújtott képzések keretében. A cél, hogy a szülők aktívan részeseivé váljanak az iskolafejlesztésnek. A tevékenységet az osztrák Szülői Szövetség Uniója felügyeli.

A legérdekesebb az Academy of Creteil 'La mallette des parents' (szülői eszközkészlet) nevű, 2008-ban indított pilot programja Franciaországban. A hatodik osztályos szülők számára olyan anyagokat fejlesztettek ki, amik segítik őket, hogy együttműködjenek a gyerekeikkel és azok tanáraival. Ezzel párhuzamosan workshopokat, konferenciákat és információs napokat szerveznek. A projekt értékelése szerint ezzel az aktivitással máris jelentősen sikerült csökkenteni a tanulók hiányzását és az iskolai erőszakot.

Egyre több országban része az iskola hivatalos értékelésének a szülői részvétel mértéke. Ezek az értékelések azon túl, hogy begyűjtik a szülők véleményét az iskola teljesítményéről és programjairól, azt is figyelemmel kísérik, hogy mennyire lojálisak az iskolavezetéssel.

Írországban az iskolafelügyelő a szülőknél is találkozik, hogy tájékozódjon a szülői szervezetek és szövetségek munkájáról és monitorozza a szülőknél az iskola irányításába való bevonását is. Emellett azt is nézik, hogy az iskola vezetése mennyire informálja a szülőket a tanulók teljesítményéről.

Lettországban is bevonják a szülőket az iskolaértékelési folyamatokba. Az iskolák akkreditációs jelentésében, ahol az inspektor javaslatot tesz az iskolai munka fejleszté-

sére, javítására, külön fejezet szól az iskola és a szülők közötti együttműködésről. A szülőket is megkérdezik, hogy mennyire elégedettek az iskolai munkában való részvételi lehetőségeikkel.

Szlovéniában az oktatási minisztérium tanfelügyelete folyamatosan monitorozza a szülőtanácsok és iskolatanácsok létrehozását és munkáját szabályozó rendelkezések megvalósulását. A 2010-es jelentés szerint egyre több, az iskolák és szülők közötti együttműködési zavarokra utaló eset kerül az inspekcio elé.

Záró gondolatok

Az iskola és a család közötti kapcsolatra rányomja a bélyegét a társadalmi szinten is érzékelhető általános bizalmatlanság, amelynek a megfelelő kezelése nyilván a pedagógusok feladata lenne, hiszen ebben a kapcsolattrendszerben ők hordozzák a szakmai felelősséget. Vajon miért mélyül a szakadék a nevelés két legfőbb tényezője között egy olyan időszakban, amikor a gyerekekkel és fiatalokkal kapcsolatos hagyományos és a digitalizálódó világban megjelenő újabb problémák megoldásának alapvető feltétele lenne a két fél partneri együttműködése?

A szülők iskola iránti bizalmát nyilván megrendíti az is, hogy az iskola elvesztette a tudás átadásának kizárólagos szerepét, tehát már nem csupán, sőt nem is elsősorban az iskolán múlik a fiatalok jövőjének az alakulása. A helyzet viszonylag új a pedagógusoknak, de a szülőknek is, olykor a két oldalról érkező bizonytalanság összeadódik, és még ingoványosabbá teszi a helyzetet. Gyakran úgy tűnik, mintha fal épült volna az iskola és a szülők között, ami megnehezíti a kommunikációt és számtalan nehezen megoldható konfliktust generál.

A felmerülő problémák kezelésére, az általános bizalmatlanság elosztatására, a szülővel (és nyilván a diákokkal) való megfelelő kapcsolat kialakítására azonban csak az a pedagógus lehet képes, aki megfelelő önismerettel, stabil énképpel rendelkezik, tisztában van saját belső lehetőségeivel és korlátaival, képes feltétel nélkül elfogadni a rábízott tanulókat, empátiát érezni irántuk és szüleik iránt. Szülők és pedagógusok akkor válhatnak egyenrangú partnerré a nevelésben, ha a pedagógus kész és képes a kooperációra, ha vállalja a felelősséget tanítványáért, és képes ezt a felelősséget megosztani a szülővel, és bizalmi alapon együttműködni, a felmerülő konfliktusokban közös problémát látva és láttatva konstruktív módon kezelni ezeket.

A hazai tanárképzés erre a feladatra legalábbis intézményesen nem készíti fel a pedagógusjelölteket. A szükségesnél kevesebb hangsúlyt helyez a jövődó pedagógusok személyes és szociális kompetenciáinak a fejlesztésére, s ez mind a diákokkal, mind a kollégákkal, mind a szülővel kialakuló kapcsolaton érződik.

Igaza van Vekerdy Tamásnak, amikor azt állítja, hogy iskoláink többsége megőrizte feudális jellegét, még mindig erősen él a hierarchia, amelyben a szülőnél csupán a gyereke van alárendeltebb helyzetben. S bár a hagyományos porosz hierarchiát alaposan kikezdték az elmúlt évtizedek, a pedagógusok egy része éppen az önbizalomhiány, a gyorsan változó világban való talajvesztés miatt előszeretettel él a rendelkezésre álló hatalmi eszközökkel: osztályzás, büntetés, egyre súlyosabb szankciók. A szülők nagy része igen rosszul éli meg, ha a számára az élete központját jelentő gyereket az iskolában nem fogadják el, alaptalanul büntetik, beskatulyázzák, és nem munkálkodnak olyan intenzíven a jövőjén, ahogyan ő elvárná.

Persze a képlet nem ennyire egyszerű, hiszen szép számmal akadnak olyan szülők is, akik figyelmen kívül hagyva gyerekük valódi szükségleteit, képességeit, többet, esetleg mást követelnek tőle, mint amire képes, és ha a várt siker elmarad, az iskolát, a pedagógust vádolják értetlenséggel, túlzott engedékenységgel vagy éppen merevséggel.

Az itt felvázolt jelenségek a középosztálybeli szülőkre jellemzők, a hátrányos helyzetű családok esetében a problémák és ezek megoldása egészen más irányú. De a szülő bizalmának a megnyerése, a gyerek fejlesztése, jövőjére való felkészítése iránti felelősség vállalása minden esetben professzionalizmust igénylő kötelesség. Sokszor a szülők maguk is súlyos hátrányokkal kezdik meg a családi életet, a gyermeknevelést, és nagy szükségük lenne arra, hogy ennek során támogatást, segítséget kapjanak szakemberektől. S ki lenne megfelelőbb segítő, mint a gyereket jól ismerő, az ő nevelését, oktatását ellátó pedagógus?

A kölcsönös bizalmatlanság megszüntetését erősen gátolja a főként a középiskolákban érzékelhető szinte általános személytelenség. Az osztályfőnöki tevékenység egyre súlytalanabbá válását először egy 1998-ban végzett országos kutatás adatai jelezték, és azóta a helyzet tovább romlott. Az osztályfőnök hagyományos teendői közé tartozott és tartozik a családokkal való kapcsolat kiépítése, az iskola és a szülők közötti közvetítés. Az ő feladata a szülői értekezletek tartása, a szülők folyamatos tájékoztatása gyermekük tanulmányi és magatartási helyzetéről. A szülői értekezlet vizsgálatunkból is kiderülő népszerűtlensége arra kellene sarkallja a pedagógusokat, mindenek előtt az osztályfőnököket, hogy érdemivé tegyék ezeket a találkozókat, változtassanak a rossz tradíciókon.

A vizsgálatunkból is kirajzolódó negatív helyzetképet erősíti meg az a tendencia, hogy a szülők egyre többen igyekeznek kimenteni a gyereküket a hivatalos iskolarendszerekből. A módosabb szülői réteg alternatív iskolák alapításába fog (több Waldorf-iskola is szerveződik, az alternatív iskolákban sohasem látott túljelentkezés van). Egyre több szülő dönt úgy, hogy gyermeke magántanulónként folytassa tanulmányait, s indokolja ezt az iskola terméketlen túlterhelése, a pedagógusokkal kapcsolatos problémák halmozódása mellett a kortárscsoport ellensúlyozhatatlan negatív hatásával. Erről a jelenségről nem állnak rendelkezésünkre kutatási adatok, de a tendencia jól érzékelhető, és feltétlenül után kellene nézni az okoknak, az ezt kiváltó problémáknak. Meggyőződésünk, hogy az egyik magyarázat éppen a szülők és pedagógusok közötti kommunikáció anomáliáiban keresendő.

Tanulmányunkban a rendkívül komplex és ellentmondásos problémakör egyetlen, bár szerintünk nagyon fontos szegmensével foglalkoztunk. Ezzel is csak korlátozottan, az online elérhető és aktivizálható, feltételezhetően túlnyomórészt középosztálybeli szülők véleményeire támaszkodva. Ezért kevés szó esett a hátrányos helyzetű családok gyermekeiről, a mélyszegénységben élők sajátos problémáiról és a pedagógusok ez irányú gondjairól, teendőiről. Ezen a területen további kutatásokra lenne szükség.

Irodalomjegyzék

- A tanulást támogató környezet – A család és az iskola együttműködése. (2012) Interjú Vekerdy Tamással. In: *Alma a fán – Fókuszban a tanulás támogatása*. Tempus Közalapítvány, Budapest.
- Eurydice (2012): *Citizenship education in Europe*. Eurydice. 2012. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/139EN.pdf
- Gerle Éva (2013): *Virtuális szülői értekezlet 4. – Gyomorgörcsős gyermekeink*. 2014. 12. 17-i megtekintés, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1188>
- Balázs Éva, Kocsis Mihály és Vágó Irén (2011): *Jelentés a magyar közoktatásról 2010*. Oktatókutatás és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- Kapcsolat az iskola és a szülők közt. (2012) Kerekasztal-beszélgetés. Moderátor: Szegedi Eszter. In: *Alma a fán – Fókuszban a tanulás támogatása*. Tempus Közalapítvány, Budapest.
- Kosztel Krisztina (2013): *Virtuális szülői értekezlet 7. – A pedagógus, ha szülő?* 2014. 12. 17-i megtekintés, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1329>
- Lannert Judit (é. n.): *Szülői részvétel az iskola életében. Európai körkép*. <http://www.koloknet.hu/iskola/kulfold/hogy-csinaljak-mashol/szuloi-reszvetel-az-iskola-eleteben/>
- Lannert Judit (2010a): A magyar pedagógusok munkaterhelése. In: Kolosi Tamás és Tóth István György

(szerk.): *Társadalmi riport 2010*. TÁRKI, Budapest. 451–471.

Lannert Judit (2010b): *TÁRKI-közvéleménykutatás az oktatás területén a lakosság és a pedagógusok körében. A 2012 decemberében végzett adatfelvétel elemzése*. 2014. 12. 17-i megtekintés, http://www.hazaeshaladas.hu/ftp/oktatas_kutatas_lj_tarki_kozvelemeny-kutatasok.pdf

Lannert Judit és Nagy Mária (2006, szerk.): *Az eredményes iskola*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.

PEDAGÓGUS 2010. Pedagógusok időmérleg-vizsgálata. Kutatási zárójelentés. (2010) TÁRKI-TUDOK.

Sallai Éva és Szekszárdi Júlia (1998): *Iskolai nevelés, az osztályfőnöki munka. II. Változások az iskola belső világában*. <http://www.ofi.hu/tudastar/pedagogusok-szakmai/iskolai-neveles>

Sz. Tóth Gyula (2013): *Virtuális szülői értekezlet 5. – Kis iskolai kalandregény*. 2014. 12. 17-i megtekintés, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1247>

Szekszárdi Júlia (2013a): *Virtuális szülői értekezlet, vitaindító*. 2014. 12. 17-i megtekintés, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1168>

Szekszárdi Júlia (2013b): *Virtuális szülői értekezlet 2. – Áldozatok és agresszorok az iskolában*. 2014. 12. 17-i megtekintés, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1174>

Szekszárdi Júlia (2013c): *Virtuális szülői értekezlet 6. – Megoldás-e a magántanulói jogviszony?* 2014. 12. 17-i megtekintés, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1326>

Tökés Hédi (2013): *Virtuális szülői értekezlet 3. – Nagyon aggódom az unokáért*. 2014. 12. 17-i megtekintés, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1176>

Jegyzetek

¹A közvéleménykutatás lakossági adatai nem mutatják külön a szülők véleményét. Elvileg le lehetne választani a gyerekekkel rendelkezőket, de ez nem feltétlenül segít, mivel egyrészt kicsi lenne a minta,

másrészt a szülőkre nem feltétlenül reprezentatív, ezért a lakossági véleményeket egyben néztük.

²Többváltozós elemzés (főkomponens-elemzés) alapján.